

Т.Х.ХОЛМАТОВ, Н.И.ТАЙЛАҚОВ, У.А.НАЗАРОВ

ИНФОРМАТИКА

*Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
олий ўқув юртларининг талабалари учун
дарслик сифатида тавсия этган*

“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”
Давлат илмий нашриёти

Тақризчилар: Тошкент давлат техника университети “Информатика”
кафедраси доценти *О.Х.Якубов*,
Самарқанд давлат университети “Информатика”
кафедраси мудири, доцент *И.Б.Аминов*

Маъсул муҳаррир: *физика-математика фанлари*
доктори, профессор Ф.Б.Бадалов

Дарслик информатика ва ҳисоблаш техникаси фанининг мазмуни, ҳисоблаш техникасининг ривожланиш тарихи, IBM PC туридаги компьютерлар ва унинг дастурий таъминоти, хусусан MS DOS операцион тизими, NC қобик дастури, Windows операцион тизими, Microsoft Word ва Excel дастурлари, Paint график муҳаррири, Microsoft Access дастури, Internet Explorer ва электрон почта хизматидан фойдаланишни ўз ичига олади. Шунингдек, дарсликда алгоритмлаш асослари ва Паскал алгоритмик тили баён қилинган. Барча мавзулар бўйича назорат учун савол ва машқлар тўплами келтирилган.

Дарслик олий ўқув юртлари талабалари учун мўлжалланган бўлиб, ундан коллеж, лицей ўқувчилари ва фаолияти замонавий компьютерлар билан боғлиқ бўлган кенг омма ҳамда илмий ходимлар фойдаланиши мумкин.

Холматов Т.Х. ва бошқ. Информатика: Олий ўқув юртлари талабалари учун дарслик / Т.Х. Холматов, Н.И. Тайлақов, У.А. Назаров; /маъсул муҳаррир Ф.Б. Бадалов/.-Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2003.– 256 б.

1.1.,2 Муаллифдош.

ББК 32.81я73+32.973я73

X $\frac{0601000000}{358 - 2003}$ 2003

ISBN 5-89890-075-6

© «Ўзбекистон миллий энциклопедияси»
Давлат илмий нашриёти, 2001

© «Ўзбекистон миллий энциклопедияси»
Давлат илмий нашриёти, ўзгаришлар билан,
2003

Кириш

Мамлакатимизда мулкчиликнинг хусусий ва аралаш шаклларига ўтиш, энергетик ҳам ашё ресурсларидан унумли фойдаланиш даврида компьютер технологияларидан миллий иктисодиётни бошқаришда фойдаланиш тобора муҳим бўлиб бормоқда. 1993–1995 йилларда давлат бошқарма ва банк муассасаларининг инфор­мацион тизимларини компьютерлаштиришга асосий эътибор берилди. Солиқ қўмитаси маълумотларини йиғиш ва таҳлил қилишнинг ягона тизими, абитуриентларни тестлар асосида қабул қилиш компьютер тизими яратилди. Ҳисоб ва статистиканинг халқаро тизимига мос таҳлил қилиш ва статистика давлат муассасалари компьютер тармоғи янги техник даражада ташкил этилмоқда. Тармоқларга хизмат кўрсатиш тизими автоматлаштирилган, хусусийлаштириш ва маблағ ажратиш жараёнларини маълумот билан таъминлаш ва телекоммуникацион фонд­ли тизимлари яратилган. Деярли барча тижорат банклари тўловлари республика миқёсидаги электрон тизимига боғланган. Тадбиркорликнинг такомиллашуви компьютер техникасидан ҳам ашё ва товар маҳсулотларини ҳисоблаш соҳасида фойдаланишга шароит яратиб берди.

Чет элда пухта ишланган ишлаб чиқаришни ва технологик жараёнларни компьютерлар ёрдамида бошқариш технологиялари — хорижий маблағлар билан ишга туширилган етук саноат корхоналарининг асосидир. “Зарафшон-Ньюмент” бирлашмаси ва “СамКочАвто”, “ЎздЭУ авто” заводлари, “ЎздЭУ электроникс” заводи, “Бухоро нефтни қайта ишлаш бирлашмаси” шулар жумласидандир.

Республиканинг кўпчилик шахар ва вилоятларида радиотелефон ва пейджинг алоқа тизимлари ишламоқда. Охи­рги 3 йил мабойнида компьютер саноати халқаро кўрсаткичлар бўйича иш­лашга ўтмоқда. Ўзбекистонда компьютерни жон бошига ҳисоблаш кўрсаткичи йилдан-йилга ор­тиб бормоқда.

Республика­ми­зда таълим соҳасида амалга ошири­лаётган туб ислохатлар, Ўзбекистон Республика­сининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни, “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури” таълим тизимидаги ўқув муассасалари педагог­лари ва талабалари ол­дига муҳим ва­зифа қўяди.

Жамиятимиз ХХІ асрга қадам қўйди. Янги аср ўз нав­ба­тида жамиятимиз зиммасига муҳим масалаларни ҳал этишни юк­ла­моқ­

да. Ишлар мажмуини ҳал қилиш ҳар бир фуқаронинг шахсий иштирокига ва ижодий маъсулиятли муносабатига бевосита боғлиқ.

Дарсликда давлат таълим стандарти асосида Информатика фанидан ўзлаштирилиши лозим бўлган қуйидаги билим ва кўникмалар ўз ифодасини топган:

- ахборот ўлчов бирликлари хусусиятлари;
- информатика фани тараққиёти;
- ШЭХМнинг умумий тузилиши;
- компьютернинг яратилиш тарихи;
- компьютерни ишга тушириш ва ўчириш;
- компьютернинг асосий ва қўшимча қурилмалари;
- MS DOS операцион тизими, унинг буйруқлари ва архивлаш дастурлари;
- NC қобик дастури, унинг буйруқлари, NCда файллар устида бажариладиган амаллар, функционал тугмачалар ва улардан фойдаланиш, айрим амалий дастурлар ҳамда уларнинг қўлланиши;
- Windows операцион тизими, унинг имкониятлари, афзалликлари ва ўзига хос хусусиятлари;
- Windows Commander қобик дастурида ишлаш;
- матн муҳаррири имкониятлари, MS Word дастурида ишлаш;
- электрон жадваллар, MS Excel дастурида ишлаш;
- компьютер графикаси, MS Paint дастурида ишлаш;
- ахборотлар омбори, MS Access дастурида ишлаш;
- халқаро информацион тармоқлар, MS Internetда ишлаш;
- электрон почта хизматидан фойдаланиш ва ҳоказо.

Дарслик ўн тўрт боб ва илова қисмидан ташкил топган.

Биринчи боб “Информатика, ҳисоблаш техникаси, унинг арифметик асоси” деб номланиб, унда фаннинг мазмуни, ҳисоблаш техникасининг ривожланиш босқичлари, компьютернинг яратилиш тарихи ҳамда ЭХМнинг арифметик асоси баён қилинган.

Иккинчи бобда IBM PC компютери ҳақида асосий маълумотлар келтирилган.

Учинчи боб компютер билан дастлабки мулоқат, уни юклаш, ўчириш, клавиатура билан ишлаш, файл ва каталог тушунчалари тавсифига бағишланган.

Тўртинчи бобда MS DOS операцион тизими, унинг асосий буйруқлари тавсифи келтирилган.

Бешинчи боб Norton Commander (NC) қобик дастурида иш-

лаш, NC имкониятлари, менюси ва асосий буйруқлари тавсифига бағишланган.

Олтинчи боб Microsoft Windows операцион тизими, уни юклаш ва ундан чиқиш, ишчи столи, топшириқлар жадвали, Windows Commander дастурларида ишлаш тартибларига бағишланган.

Еттинчи бобда Word матн муҳаррири, унинг имкониятлари ва унда матнли маълумотларни қайта ишлаш (киритиш, сақлаш, чоп қилиш ва ҳоказо) ҳақида маълумот берилган.

Саккизинчи бобда Paint график муҳаррири, унинг имкониятлари тавсифи келтирилган.

Тўққизинчи бобда жадвалли маълумотлар, хусусан, Microsoft Excel электрон жадвалида маълумотларни қайта ишлаш, унинг имкониятлари, ишлаш тартиблари очиб берилган.

Ўнинчи бобда кўргазмали намойиш ва слайдлар ташкил этиш, Power Point дастури тавсифи берилган.

Ўн биринчи боб Microsoft Access дастурида ишлаш тартибларига бағишланган.

Ўн иккинчи бобда глобал тармоқ, яъни INTERNET ва электрон почтада ишлаш тартиблари ҳақида маълумот келтирилган.

Ўн учинчи бобда алгоритмлаш асослари, алгоритмнинг хоссалари, ифодаланиш усуллари, масалаларни ечиш алгоритмларини тузиш баён қилинган.

Ўн тўртинчи бобда эса Паскал алгоритмик тили (асосий тушунчалари, стандарт функциялари, асосий операторлари) ҳақида назарий маълумотлар мисоллар ёрдамида баён қилинган.

Дарслик қўлёзмаси билан танишиб чиқиб, унинг сифатини яхшилашга яқиндан ёрдам берган СамДАКИ “Информатика” кафедраси ўқитувчиси О.С.Ахмедов ва шу кафедра ходими Ў.Р.Алиқуловга муаллифлар самимий миннатдорчилик билдирдилар.

Муаллифлар